

Skubała-Tokarska, Zofia

Sprawozdania z działalności Zakładu Historii Nauki i Techniki PAN za rok 1960

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 6/2, 365-376

1961

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

SPRAWOZDANIA Z DZIAŁALNOŚCI ZAKŁADU HISTORII NAUKI
I TECHNIKI PAN ZA ROK 1960

W związku z wejściem w życie w lutym 1960 r. nowej ustawy o Polskiej Akademii Nauk i związanymi z nią zmianami organizacyjnymi w łonie Akademii, Komitet Historii Nauki PAN połączony został z Komitetem Nauk Historycznych¹. Niezależnie od tego w skład członków Komitetu Nauk Historycznych powołano trzech przedstawicieli dotychczasowego Komitetu Historii Nauki a jego przewodniczącą prof. B. Suchodolski wszedł do Prezydium Komitetu Nauk Historycznych. Zreorganizowany Komitet Nauk Historycznych powołał kilka sekcji m. in. Sekcję Historii Nauki liczącą 40 członków. Głównym jej zadaniem jest planowanie i koordynacja badań naukowych w skali ogólnokrajowej, co wiąże się z nałożeniem przez nową ustawę o PAN większych obowiązków na jej Komitety naukowe.

Powyższe zmiany organizacyjne spowodowały, iż wydawnictwa prowadzone dotychczas przez Komitet Historii Nauki przeszły z dniem 1 stycznia 1961 r. do Zakładu Historii Nauki i Techniki PAN, funkcję zaś Rady Naukowej Zakładu pełnioną dotychczas przez Komitet Historii Nauki przejęła powołana przez Wydział I Nauk Społecznych PAN, Rada Naukowa pod przewodnictwem prof. A. Birkenmajera². Sprawy współpracy naukowej z zagranicą przeszły podobnie jak i wydawnictwa do Zakładu. Zaznaczyć jednak trzeba, że Polską Grupę Narodową w Sekcji Historii Nauki Międzynarodowej Unii Historii i Filozofii Nauki reprezentuje Sekcja Historii Nauki KNH.

Wśród innych zagadnień organizacyjnych wspomnieć należy, iż decyzją Prezydium PAN z dnia 1.VII.1961 r. Pracownia Reedycji Bibliografii Polskiej XIX w. w Krakowie została włączona do Zakładu Historii Nauki i Techniki z dniem 1.X. 1960 r. Pracownia ta była poprzednio samodzielną placówką Wydziału I PAN

W związku z wielomiesięcznym pobytem we Francji kierownika Zakładu prof. B. Suchodolskiego funkcję jego pełnił do października 1960 r. prof. E. Olszewski.

Dnia 1 października 1960 r. prof. A. Birkenmajer i doc. M. Radwan przeszli na emeryturę, pełnią oni jednak nadal funkcję kierownika Sekcji Historii Nauk Matematycznych i Fizyko-chemicznych oraz kierownika Sekcji Historii Techniki Hutniczej i Górniczej.

Stopień doktora otrzymał w roku 1960 adiunkt Zakładu mgr Leszek Hajdukiewicz za pracę *Biblioteka i zainteresowania bibliofilskie Piotra Tomickiego na tle jego działalności kulturalnej*.

¹ Por. notatkę w nrze 3—4/1960 „Kwartalnika”.

² Skład Rady podany w sprawozdaniu z jej pierwszego posiedzenia, por. s. 347 niniejszego numeru.

W lutym 1960 r. odbyło się ostatnie posiedzenie Komitetu Historii Nauki poświęcone sprawozdaniu z prac Zakładu w roku 1959 oraz jego planowi badań na rok 1960 na tle planu 5-cioletniego i perspektywicznego³.

W listopadzie 1960 r. odbyło się pierwsze posiedzenie Rady Naukowej Zakładu Historii Nauki i Techniki poświęcone planowi badań Zakładu na rok 1961⁴.

W roku 1960 zainicjowane zostały seminaria samokształceniowe warszawskich pracowników Zakładu. W roku tym odbyły się dwa takie seminaria⁵.

*

Na pierwszy plan prac badawczych Zakładu w roku 1960 wysuwają się prace nad syntetycznym opracowaniem zarysu dziejów nauki polskiej. Opracowanie to weszło do zatwierdzonego przez Radę Państwa programu prac związanych z Obchodem Tysiąclecia Państwa Polskiego z terminem wydania w początkach 1964 r.

Dnia 2 marca 1960 r. odbyło się zebranie Redakcji tegoż wydawnictwa, na którym omówiono terminarz prac nad „Zarysem”, rolę redaktorów jego poszczególnych części, sprawę praw autorskich współautorów „Zarysu” oraz kwestię zaopatrzenia go w bibliografię i indeksy⁶.

W roku sprawozdawczym ukończono większość opracowań cząstkowych, stanowiących materiał dla redagowania „Zarysu”, a mianowicie: *Dzieje myśli ekonomicznej w Polsce do XVIII wieku* — prof. E. Lipiński, *Dzieje myśli ekonomicznej w wieku XIX* — dr J. Górski, *Różnice warunków gospodarczych i społecznych Polski i krajów zachodnich w XVII w. i Historiografia polska w XVII w.* prof. W. Czapliński, *Dzieje etnografii polskiej do roku 1939* — doc. A. Kutrzeba-Pojnarowa, *Dzieje nauki o muzyce w Polsce od XV w.* — prof. Z. Lissa i ks. prof. H. Feicht, *Dzieje orientalistyki w Polsce do XVIII w.* — prof. J. Reychman, *Historia historiografii polskiej w latach 1860—1939* — prof. M. Serejski i prof. J. Dutkiewicz, *Dzieje historii sztuki w latach 1863—1918* — dr J. Lepiarczyk, *Nauki prawnicze w Polsce w latach 1863—1918* — prof. K. Opalek, *Dzieje archeologii polskiej* — prof. A. Nadolski, *Dzieje socjologii w Polsce w XIX w.* — doc. A. Kłoskowska, *Dzieje bibliotek polskich, bibliografii i bibliologii w XIX w.* — prof. H. Więckowska, *Ogólne tło dziejowe naukowokulturalne w Polsce XVI w.* — doc. W. Voisé, *Typy społeczne ludzi polskiego świata naukowego w XIX w. i na początku XX* — prof. Szczepański, *Szkolnictwo polskie i ośrodki naukowe w Polsce od X w. do założenia Uniwersytetu Krakowskiego* — dr L. Hajdukiewicz, *Nauki rolnicze w Polsce do połowy XVIII w.* — prof. St. Inglot, *Nauki rolnicze w Polsce w latach 1795—1860* — doc. M. Wachowski, *Dzieje medycyny polskiej w XVI i XVII w.* — doc. St. Szpilczyński, *Dzieje medycyny polskiej w XVIII w.* — doc. St. Sokół, *Dzieje zoologii w Polsce do roku 1860* — doc. Z. Fedorowicz, *Dzieje zoologii w Polsce w latach 1860—1918* — prof. G. Brzęk, *Historia matematyki w Polsce w XV i XVI w.* — dr J. Dianni, *Historia matematyki w Polsce XVII w.* — dr A. Wachulka, *Historia fizyki w Polsce w latach 1918—1939* — prof. B. Średniawa, *Dzieje astronomii w Polsce od połowy XV w. do roku 1773* — dr T. Przypkowski, *Dzieje astronomii polskiej w latach 1773—1918* — dr P. Rybka, *Historia astronomii polskiej w latach 1918—1939* — prof. E. Rybka, *Historia chemii organicznej w Polsce w wieku XIX i XX* — prof. E. Trepka, *Historia kartografii polskiej XV—XVIII w.* — prof. K. Buczek, *Historia kartografii polskiej XIX w.* — prof. B. Olszewicz, *Dzieje geodezji w Polsce* — zast. prof. M. Milewski i prof.

³ Por. notatkę w nrze 3—4/1960 „Kwartalnika”.

⁴ Por. sprawozdanie z posiedzenia w niniejszym nrze „Kwartalnika”.

⁵ Por. sprawozdania w nrze 3—4/1960 „Kwartalnika”.

⁶ Por. notatkę w nrze 3—4/1960 „Kwartalnika”.

M. Odlanicki, *Dzieje geologii polskiej* — prof. A. Gawel i doc. K. Maślankiewicz, *Historia nauk technicznych w Polsce do roku 1700* — mgr T. Nowak, *Dzieje mechaniki ogólnej i stosowanej w Polsce w latach 1795—1945* — doc. H. Buzun.

W toku opracowania znajdują się następujące artykuły: *Związki myśli etycznej i prawno-politycznej do w. XV* — dr P. Czartoryski, *Ośrodki życia naukowego w Polsce w latach 1831—1860 na tle sytuacji polityczno-społecznej* — prof. St. Kieniewicz, *Ogólna charakterystyka warunków rozwoju życia kulturalnego i naukowego w drugiej połowie XIX w. w trzech zaborach* — prof. J. Hulewicz, *Historiografia polska od końca wieku XVII do trzeciego rozbioru Polski* — mgr St. Grzybowski, *Rzecz o filozofii i nauk na Zachodzie Europy od XII do połowy XV w.* — prof. J. Legowicz, *Dzieje filologii polskiej i początki literaturoznawstwa w XVII w.* — dr F. Bielak, *Dzieje statystyki w Polsce* — prof. E. Rosset, *Dziejopisarstwo polskie do połowy XV w.* — doc. B. Kürbisówna, *Filologia klasyczna w XVII w.* — prof. M. Plezia, *Rola Długosza w nauce polskiej* — doc. I. Zarębski, *Społeczno-gospodarcze i polityczne podstawy rozwoju życia kulturalnego w Polsce w XVI w.* — prof. St. Arnold, *Nauki medyczne w Polsce w latach 1795—1918* — dr M. Skulimowski i lek. M. Kuś, *Dzieje nauk rolniczych w Polsce w latach 1860—1918* — mgr Z. Kosiek, *Historia nauk rolniczych w Polsce w okresie międzywojennym* — prof. J. Fierich, *Dzieje zoologii w Polsce w okresie międzywojennym* — prof. T. Jaczewski, *Dzieje fizyki w Polsce do XVIII wieku* — doc. T. Piech, *Dzieje fizyki w Polsce w wieku XIX* — doc. A. Teske, *Dzieje nauk chemicznych w Polsce do XVIII w.* — prof. W. Hubicki, *Historia nauk technicznych w Polsce w latach 1700—1850* — mgr T. Nowak, *Dzieje nauk metalurgicznych w Polsce* — mgr J. Piaskowski, *Rola Politechniki Lwowskiej w rozwoju nauk technicznych* — mgr K. Kalabiński.

W pierwszym półroczu 1961 r. prace materiałowe powinny być zakończone i redaktorzy poszczególnych rozdziałów będą mogli przystąpić do ich syntetycznego opracowania.

Jakkolwiek prace nad „Zarysem” kierowane były przez specjalny Komitet Redakcyjny, powiązane one były również ściśle z pracami czterech działów Zakładu Historii Nauki i Techniki. Oprócz tego działy te kontynuowały nadal inne badania podjęte w latach ubiegłych i podejmowały nowe zagadnienia.

Dział I zajmujący się ogólnymi problemami dziejów nauki i historią nauk społecznych pod kierownictwem prof. B. Suchodolskiego pracował nadal w trzech zespołach:

A. Zespół do badań ogólnych problemów socjologii i metodologii nauki oraz historii nauk społecznych pod kierownictwem prof. P. Rybickiego koncentrował się na następującej tematyce:

1. Poglądy na naukę i klasyfikacja nauk w historycznym rozwoju. Dr I. Stasiewicz dość znacznie zaawansowała badania nad dziełem J. Włódka *O naukach wyzwolonych* i jego źródłami. Mgr Skarbek gromadził materiały do zagadnień teorii i klasyfikacji nauki w Polsce w pierwszej fazie pozytywizmu.

2. Problemy socjologii wiedzy. Mgr M. Władczanka prowadziła badania nad podstawami socjologii wiedzy w szkole Durkheima; praca jej ma za zadanie nie tylko przedstawienie, lecz i krytykę tych podstaw.

3. Arystotelizm w naukach społecznych — prof. P. Rybicki ukończył badania nad teoretyczną i metodologiczną zawartością *Polityki* Arystotelesa. Praca, przedstawiająca uzyskane nowe wyniki dotyczące ujęcia i determinacji zjawisk społecznych przez Arystotelesa, będzie gotowa w najbliższych miesiącach. Dr P. Czartoryski prowadził w dalszym ciągu badania nad recepcją *Polityki* w Polsce w wieku XV i w oparciu o przebadany materiał rękopiśmienny uzyskał już wyniki cenne dla określenia w rozwoju polskiej myśli społecznej tego bardzo słabo zbadanego okresu.

4. Rozwój nowożytnej myśli społecznej. Prof. P. Rybicki kontynuował badania nad teoriami społecznymi XVI i XVII w., szczególnie wchodzącymi w nurt arystotelizmu. W tym zakresie uzupełniał też materiały do historycznego słownika pojęć społecznych, która to praca poza tym, z uwagi na brak współpracowników, nie mogła być w szerszym zakresie prowadzona.

Doc. W. Voisé ukończył dużą pracę poświęconą źródłom współczesnej myśli społecznej w okresie Odrodzenia.

Nad rozwojem myśli społecznej w XIX w. pracowali dr A. Gella i dr Z. Bezwiński. Dr Gella, który pierwsze półrocze 1960 r. spędził jeszcze na studiach w Stanach Zjednoczonych, prowadził badania nad tendencjami empiryzmu i pragmatyzmu w XIX-wiecznych teoriach socjologicznych. Dr Bezwiński kontynuował badania nad polskim pozytywizmem i napisał pracę: *Wpływ pozytywizmu na metodę ujmowania społeczeństwa u pierwszych socjologów polskich*, przedstawiająca początki polskiej myśli socjologicznej na szerokim tle porównawczym.

5. Metodologia historii nauki i techniki. Prof. E. Olszewski prowadził badania nad zagadnieniem periodyzacji w historii nauki i techniki. Niektóre zagadnienia z tego zakresu przedstawił na posiedzeniu w Krakowie w listopadzie 1960 r.⁷

W roku 1960 odbyły się oprócz tego trzy zebrania Zespołu organizowane wspólnie z pozostałymi zespołami Działu⁸.

B. Zespół historii nauki w okresie Odrodzenia pod kierownictwem prof. H. Barycza prowadził następujące prace:

1. Rola zachodnioeuropejskich ośrodków naukowych w nauce polskiej XV w. Dr A. Strzelecka gromadziła materiały do opracowania tego tematu.

2. Biblioteki profesorów Uniwersytetu Krakowskiego w XV i początkach XVI w. Mgr W. Szelińska w ramach tego tematu przygotowała do druku rozprawę pt. *Dwa testamenty Jana Dąbrowski*.

3. *Biblioteka i zainteresowania bibliofilskie Piotra Tomickiego na tle jego działalności kulturalnej*. Opracowanie, oddane w 1960 roku do druku w serii „Monografie do dziejów nauki i techniki” stanowi pracę doktorską adiunkta Zakładu L. Hajdukiewicza.

4. Współpraca naukowa i kulturalna między Polską i Szwajcarią w XVI w. Praca nad tym tematem była nadal prowadzona przez prof. H. Barycza, uległa jednak pewnemu osłabieniu na skutek niemożności jego wyjazdu do Szwajcarii dla skontrolowania tekstów oraz dodatkowych poszukiwań.

5. Studia nad historią nauki polskiej w XVII w. Temat opracowywali: prof. H. Barycz, doc. F. Bielak i dr L. Hajdukiewicz.

6. Źródła do dziejów nauki polskiej: a) Diariusze uczonych polskich od XV—XVII w. (matematycy i lekarze). Pracę tę kontynuował dr L. Hajdukiewicz; b) Akta do studiów w uniwersytecie padewskim. Badania nad tym tematem prowadził prof. H. Barycz. W roku sprawozdawczym Zespół odbył 4 posiedzenia robocze⁹.

C. W zespole historii nauki w okresie Oświecenia pod kierownictwem prof. K. Opałka ukończono następujące prace: a) *Sebastian Girtler, profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego* — doc. K. Mrozowska-Hulewiczowa; b) *Dzieje wydania Słownika Lindego* — doc. J. Michalski; c) *Rola Towarzystwa Przyjaciół Nauk w rozwoju nauk ekonomicznych* — dr J. Górski.

⁷ Por. sprawozdanie z tego posiedzenia na s. 350 niniejszego numeru.

⁸ Por. sprawozdania z tych posiedzeń w nrach 3—4/1960 oraz 1/1961 „Kwartalnika”.

⁹ Por. sprawozdania z tych posiedzeń w nrach 3—4/1960 i 1/1961 „Kwartalnika”.

W trakcie opracowania znajdują się następujące tematy: a) Feliks Łojko — dr H. Madurowicz, b) Jan Śniadecki — lata wileńskie — doc. M. Chamcówna, c) Julian Ursyn Niemcewicz jako historyk — doc. J. Dihm, d) Stanisław Kostka Potocki, Początki badań religioznawczych w Polsce okresu Oświecenia — dr S. Grzybowski, e) Uniwersytet Jagielloński w okresie drugiej reformy Kollątaja — mgr R. Dutkowska; f) wydawnictwa źródłowe: *Pisma H. Kollątaja z okresu szkół krakowskich* — doc. M. Chamcówna, *Korespondencja J. J. Załuskiego* (cz. II) — mgr B. Kupś i mgr K. Muszyńska.

W roku 1960 Zespół odbył cztery posiedzenia¹⁰.

Dział II Historii Nauk Biologiczno-medycznych pod kierownictwem prof. Skarżyńskiego pracował podobnie jak i inne działy Zakładu w oparciu o kilkunastu badaczy rozrzuconych na terenie całego kraju, co w pewnej mierze utrudniało ścisły kontakt między współpracownikami i koordynacją innych wysiłków. Część jednak tych współpracowników ujęta była w bardziej spójne ramy, a mianowicie Zespół Historii Medycyny na Śląsku pozostający pod kierownictwem doc. S. Szpilczyńskiego w Wrocławiu i Zespół Historii Nauk Rolniczych kierowany przez prof. J. Fiericha w Krakowie.

Zespół wrocławski, liczący oprócz kierownika 9 współpracowników, podjął się żmudnej pracy rejestracji źródeł archiwalnych dotyczących medycyny na Dolnym Śląsku. Bogactwo tych źródeł znajdujących się w Bibl. Uniwersytetu Wrocławskiego i w Archiwach Wrocławia i Brzegu wymagało takiego inwentarycznego ujęcia jako podstawy dla przyszłego wykorzystywania tych źródeł do celów badawczych. Żałować tylko należy, że poza archiwami warszawskimi, którymi zajął się Ośrodek Dokumentacji Głównej Biblioteki Lekarskiej (prof. St. Konopka), prace tego typu nie zostały uruchomione na innych odcinkach terenowych naszego kraju. Zespół wrocławski zresztą nie ograniczył się tylko do spraw rejestracyjnych, które muszą być kontynuowane, ale jego członkowie podjęli również próby syntetycznego ujęcia pewnych odcinków dziejów śląskiej medycyny, co znalazło wyraz w krótkich doniesieniach na posiedzeniach naukowych.

W zakresie historii medycyny kontynuowane były badania, choć w skromnym zakresie w zespole gdańskim. Zespół ten jakkolwiek liczebnie jest mały, to osiągnięcia jego są rzeczywiście imponujące. Do druku została oddana monografia doc. St. Sokoła o Ludwiku Rydygierze, znakomitym chirurgu polskim z przełomu XIX na XX wiek. Ponadto doc. Sokół wraz z mgr Pelczarową skończył poważną pracę o księgozbiornie gdańskich lekarzy H. i T. Heydlów, a wyniki poszukiwań archiwalnych mgr K. Bilikiewiczowej pt. *Źródła do dziejów medycyny gdańskiej* znajdują się obecnie w druku.

Zespół historii nauk rolniczych, który już w latach ubiegłych mógł się poszczycić poważnymi osiągnięciami, znajdującymi wyraz w szeregu publikacji, w roku sprawozdawczym w dalszym ciągu zwracał główną uwagę na szersze ujęcia o charakterze syntetycznym. Przykładem niech będą znajdujące się w przygotowaniu prace: *Wydział Rolny UJ do roku 1945* — prof. J. Fierich, *Nauki rolnicze w polskich towarzystwach naukowych XIX w.* — mgr Z. Kosiek, *Szkoła rolnicza w Dublinach 1856—1939* — mgr S. Brzozowski. Poza tym podjęto jeszcze inne węższe tematy, których definitywnego opracowania należy się spodziewać w najbliższej przyszłości.

Dział Historii Nauk Biologiczno-Medycznych usiłował w skromnym zakresie pomagać w pracy Ośrodkowi Dokumentacji Instytutu Zoologii PAN w Warszawie (mgr K. Kowalska). Działalność tego Ośrodka skupia się głównie dokoła gromadzenia

¹⁰ Por. sprawozdanie z tych posiedzeń w nrach 3—4/1960 i 1/1961 „Kwartalnika”.

materiałów rękopiśmiennych, ikonograficznych oraz wycinków prasowych, dotyczących historii zoologii polskiej, a w tym zakresie stanowi dziś warsztat badawczy nie mający sobie równego w wielu krajach. Z Ośrodka tego korzystają w szerokiej mierze pracownicy spoza Instytutu i poza Warszawy, a również tak poważne wydawnictwa encyklopedyczne, jak *Słownik Języka Polskiego* i *Encyklopedia Powszechna* wydawana przez PWN. Sama pracownia fotograficzna przygotowała w roku sprawozdawczym 2695 zdjęć dokumentarnych dla potrzeb zarówno Instytutu Zoologii, jak i pracowników spoza niego. Zresztą działalność Ośrodka Dokumentacji Naukowej Instytutu Zoologii nie ogranicza się wyłącznie do prac kolekcjonersko-administracyjnych, ale opracowuje się w celach publikacji, pewne rękopiśmienne materiały znajdujące się w zbiorach. Jakkolwiek Ośrodek Dokumentacji Instytutu Zoologii tylko w bardzo luźnej mierze pozostaje związany z Działem II, to jego podstawowe znaczenie dla rozbudowywania prac z historii zoologii musi być w tym sprawozdaniu uwzględnione.

Dr C. Orlikowska prowadzi przy pomocy Działu badania nad działalnością rosyjskich biologów na Uniwersytecie Warszawskim w latach 1869 do 1914. Badania te mają w pewnej mierze charakter odkrywczy, gdyż działalność naukowa tych uczonych niejednokrotnie poważnego formatu i ich wpływ na wykształcenie ówczesnej generacji młodych polskich biologów i lekarzy była dotychczas pomijana przy rozpatrywaniu tej epoki, względnie traktowana całkowicie jednostronnie. Dr L. Szyfman ukończył poważną i ciekawą pracę o światopoglądzie biologicznym Lamarcka, która po pewnych uzupełnieniach będzie cennym wkładem naszych wysiłków badawczych w zakresie historii biologii poza granicami Polski.

W sprawozdaniu niniejszym pomijamy kilka jeszcze innych prac ukończonych względnie kontynuowanych pod egidą Działu, ale nieco miejsca należy poświęcić pracom przygotowawczym nad podręcznym słownikiem biologów polskich, którego potrzeba dawno już się dawała dotkliwie odczuwać. Prace te prowadzone przez *ad hoc* tworzone zespoły, a koordynowane przez mgr A. Osiańską, są dosyć daleko posunięte. Nagromadzono obfity materiał, z którego już dzisiaj czerpią korzyści różne wydawnictwa. Niestety, wciąż jeszcze nie jest ściśle sprecyzowany profil słownika, jego rozmiary i charakter. Gdy to nastąpi, wówczas ostateczne opracowanie tekstu będzie sprawą tylko kilku miesięcy.

W roku sprawozdawczym zdołano dzięki usilnym zabiegom mgr S. Brzozowskiego uzyskać dla Działu Historii Nauk Biologiczno-Medycznych znaczną część starego księgozbioru dawnej Szkoły Rolniczej w Czernichowie koło Krakowa. Po wielu zabiegach udało się zdobyć przy pomocy prof. Fiericha skromne pomieszczenie na WSE w Krakowie, w którym ten zbiór cennych starych wydawnictw będzie udostępniony dla prac nad historią biologii, a szczególnie nauk rolniczych; zbiór ten stanie się zaczątkiem poważniejszej biblioteki, mogącej stanowić w Krakowie bazę naukową Działu.

Dział III Historii Nauk Matematycznych, Fizyko-chemicznych i Geologiczno-geograficznych pod kierownictwem prof. A. Birkenmajera — skoncentrował prace, w przeważającej mierze, nad opracowaniem materiałów do zarysu historii nauki polskiej. W szczególności dotyczy to historii matematyki, fizyki, chemii i astronomii.

Obok tego Zespół Historii Astronomii pod kierownictwem prof. E. Rybki kontynuował prace nad syntetycznym opracowaniem dziejów astronomii polskiej. W roku 1960 ukończono następujące tematy: 1. *Dzieje Obserwatorium Astronomicznego w Wilnie* — prof. W. Dziewulski. 2. *Astronomia polska od początków XIX w. do zamknięcia Szkoły Głównej* (fragmenty) — dr P. Rybka. 3. *Astronomia na wyższych uczelniach we Lwowie* (od zamknięcia Szkoły Głównej do końca I wojny

światowej) — dr J. Dobrzycki. W roku sprawozdawczym Zespół Historii Astronomii odbył jedno zebranie.

Również Zespół Historii Chemii, pod kierownictwem prof. W. Hubickiego, kontynuował szeroko zakrojone prace nad historią poszczególnych działów historii dyscyplin chemicznych w Polsce. W roku sprawozdawczym prowadzono prace badawcze nad następującymi tematami: *Dzieje chemii nieorganicznej* — doc. Z. Wojtaszek, *Historia biochemii w Polsce* — prof. E. Ostachowski, *Dzieje chemii organicznej w Polsce* — prof. E. Trepka i mgr B. Rausch, *Historia chemii fizycznej w Polsce* — doc. I. Stroński, *Historia technologii chemicznej w Polsce* — doc. K. Sarnecki. W roku 1960 odbyły się trzy zebrania Zespołu, na których wygłoszono 7 referatów.

Sekcja Historii Nauk o Ziemi pod kierownictwem prof. B. Olszewicza prowadziła prace badawcze w trzech zespołach.

A. Zespół Historii Geologii, pod kierownictwem prof. A. Gawła, prowadził następujące prace:

1. *Zbiory geologiczne na Uniwersytecie Jagiellońskim* — prof. A. Gawęł. Prace nad tym tematem, który jest częścią szerszego problemu: Historii geologii na Uniwersytecie Jagiellońskim, zostały zaawansowane.

2. *Działalność B. Hacketa w Krakowie* — doc. K. Maślankiewicz. Tej zaawansowanej pracy autor nie mógł zakończyć z powodu trudności w uzyskaniu materiałów źródłowych.

3. *Historia geologii inżynierskiej w Polsce* — mgr Kleczkowski. Wykonana praca wymaga pewnych uzupełnień, których autor nie mógł dokonać wskutek wyjazdu do Chin.

B. Zespół Historii Geografii, pod kierownictwem prof. B. Olszewicza, poza pracami do „Zarysu” prowadził następujące badania:

1. *Klasyczna geografia niemiecka a rozwój geografii w Polsce w XIX w.* — prof. B. Olszewicz i dr J. Babicz. Praca ta jest bardzo poważnie zaawansowana, jednak rozpisana za granicą kwerenda i konieczność wyjazdu do bibliotek niemieckich sprawia, że zostanie ona ukończona dopiero w 1962 r.

2. *Recepcja Ptolemeusza w Polsce* — doc. B. Strzelecka. Praca została ukończona w zawężonym zakresie jako studium o krakowskim atlasie Ptolemeusza.

3. *Antoni Rehman, podróżnik i geograf* — dr W. Olszewicz i dr J. Babicz. Część I pracy wykonał dr W. Olszewicz, dając bibliografię i biografię Rehmana.

4. *Wincenty Pol jako geograf i etnograf* — dr J. Babicz. Wykonano część I pracy zawierającą analizę geograficzną dorobku Pola.

C. Zespół Historii Geodezji, pod kierownictwem zast. prof. M. Milewskiego, prowadził następujące prace:

1. *Historia polskiej hydrografii morskiej* — dr J. Wereszczyński. Zebrano cenny materiał kartograficzny (5 atlasów reprodukcji oraz ponad 300 stron tekstu z fotografiami), który poddano wnikliwej analizie.

2. *Historia szkolnictwa geodezyjnego w Polsce*. W zakresie tego tematu częściowe opracowania zakończyli lub zaawansowali doc. Z. Kietlińska, mgr A. Zakrzewska i mgr St. Walczak.

3. *Technika podziału i inwentaryzacji gruntów w XVI i XVII wieku* — mgr J. Gołaski. Zakończono poszukiwania dotyczące tego tematu w Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Poznaniu i rozpoczęto analizę zebranego materiału.

Dział IV Historii Techniki i Nauk Technicznych pod kierownictwem prof. E. Olszewskiego i doc. M. Radwana prowadził prace przede wszystkim w zespołach:

1. Zespół Historii Polskiej Techniki Hutniczej i Odlewniczej pod kierownictwem doc. M. Radwana zajmował się historią hutnictwa żelaznego w Polsce. Przeprowadzono próby technologiczne nad dawnym procesem dymarkowym w Górach Świętokrzyskich i w Czechosłowacji, przy współpracy z Katedrą Metalurgii Surówki AGH, z Muzeum Archeologicznym w Krakowie oraz — w ramach współpracy pomiędzy Czechosłowacją a Polską Akademią Nauk — z archeologami czeskimi. Próby te dały już pewne konkretne wyjaśnienia techniki hutniczej świętokrzyskiej oraz przedhistorycznej czeskiej techniki hutniczej¹¹.

Wykonane przez dra J. Piaskowskiego badania wyrobów żelaznych z okresu halsztackiego rzuciły nowe światło na najstarszą produkcję narzędzi żelaznych na ziemiach polskich. Badania natomiast wyrobów żelaznych z okresu wpływów rzymskich przyniosły nowe dane do ustalenia dróg wywozu metalu świętokrzyskiego i powiązań kulturowych rejonu świętokrzyskiego z resztą kraju. Ponadto przygotowano wstępną część pracy o zespole hutniczym samsonowskim (mgr St. Miczulski), kontynuowano badania nad techniką hutniczą w Polsce wieku XVIII w oparciu o źródła historyczne, poświęcono sporo uwagi miarom hutniczym i górniczym tego okresu (dr A. Gilewicz) oraz prowadzono prace nad wydaniem dzieła Jaśkiewicza *Metalurgia*.

Członkowie Zespołu ogłosili około 35 prac z zakresu historii hutnictwa, a 20 dalších znajduje się w druku lub w tekach redakcyjnych.

Znacznie mniejszy zasięg miały prace nad historią hutnictwa metali nieżelaznych: odkryto jedynie ślady hutnictwa miedzi lub brązu w Świętomarzy (pow. Starachowice).

Konferencja sprawozdawcza Zespołu odbyła się w styczniu 1960 r.¹²

2. Zespół Historii Górnictwa i Hutnictwa Tatrzańskiego pod kierownictwem doc. J. Zborowskiego prowadził badania terenowe zakładu wzbogacania rud metali kolorowych przy kopalni „Na Kunsztach” w Dolinie Kościeliskiej. St. Zwoliński odsłonił tu, po wykarczowaniu drzew, teren zakładu i stwierdził na podstawie śladów układ budynków i urządzeń¹³. Sprawdzono też ślady budowli i jednej ze sztolni na Ornaku. Kontynuowano prace nad porządkowaniem archiwaliów dotyczących górnictwa i hutnictwa tatrzańskiego w archiwum Tatrzańskiego Parku Narodowego oraz prowadzono badania archiwalne w Krakowie, Tarnowie i Wrocławiu.

3. Zespół Historii Górnictwa Solnego w Polsce pod kierownictwem doc. K. Maślankiewicza kontynuował prace dotyczące transportu pionowego w żupach krakowskich i rozwoju przestrzennego kopalni w Wieliczce. W ramach Zespołu została też przygotowana do druku praca St. Fischera *Dzieje bocheńskiej żupy solnej*.

4. Zespół Historii Polskiej Techniki Naftowej prowadził rozpoczęte w ubiegłych latach prace dotyczące rozwoju techniki wiertniczej i rafinerii ropy w Chorkówce, Jaśle i Iwoniczu oraz zebrał dane do życiorysów kilku wybitniejszych działaczy z zakresu techniki naftowej. Ponadto doc. J. Pilecki opracował obszerny artykuł o początkach działalności naftowej Ignacego Łukasiewicza.

5. Zespół Historii Techniki Transportu Drogowego w Polsce pod kierownictwem doc. A. Jaśkiewicza zakończył w zasadzie zbieranie materiałów do tematu *Historia*

¹¹ Por. notatkę w nrze 1/1961 „Kwartalnika”.

¹² Por. sprawozdanie w nrze 3—4/1960 „Kwartalnika”.

¹³ Artykuł St. Zwolińskiego ukaże się w najbliższym nrze „Kwartalnika”.

techniki motoryzacyjnej w Polsce w okresie międzywojennym oraz rozpoczął analizowanie zebranych materiałów i opracowywanie tekstu monografii (doc. K. Gronowski).

6. Zespół Historii Polskiej Techniki Filmowej pod kierownictwem doc. W. Jewsiewickiego w dalszym ciągu gromadził materiały i kontynuował opracowywanie zagadnień dotyczących budowy aparatów przedkinematograficznych, aparatów i urządzeń filmowych, przesyłania obrazów na odległość, fotografii i filmu barwnego, specjalnych technik filmu naukowego. Ponadto zostały całkowicie ukończone następujące tematy: *Projekcja optyczna XVI—XVII w. w Polsce* — dr T. Przypkowskiego oraz *Jan Szczepanik — wielki wynalazca* — doc. W. Jewsiewickiego. Zespół odbył w r. 1960 jedno zebranie naukowe¹⁴.

7. W roku sprawozdawczym zorganizował się Zespół Historii Techniki Wojennej, którego kierownictwo objął prof. St. Okęcki. Rozpoczął on prace zbieraniem materiałów dotyczących historii fortyfikacji w Polsce. W ramach tego zespołu jest nadal przygotowywana do druku praca dell'Aquy *Praxis ręczna o działach*. Zespół odbył już dwa zebrania naukowe¹⁵.

Zagadnienia dotyczące historii górnictwa w Polsce były opracowywane przez specjalną komisję Państwowej Rady Górniczej przy współpracy Działu Historii Techniki i Nauk Technicznych. Oprócz tego St. Zwoliński przygotował dla „Przeglądu Górniczego” artykuł na temat początków górnictwa węglowego w Polsce.

Poza zespołami opracowywane były poszczególne tematy przez pracowników Zakładu oraz — na podstawie zleceń — przez inne osoby. W szczególności zbierano i opracowywano materiały dotyczące technicznego rozwoju marynarki polskiej w okresie międzywojennym (mgr Wł. Drapella), przygotowano obszerny referat o polskich absolwentach w wyższych uczelniach kijowskich (mgr St. Grzymałowski) oraz przygotowano projekt rozszerzonego wydania pracy J. i St. Reychmanów o przemyśle wiejskim na Podhalu.

W maju 1960 r. zorganizowano wspólnie z Archiwum PAN posiedzenie historyków techniki z archiwistami w celu zapoznania badaczy dziejów techniki polskiej z pracami archiwalnymi i metodyką poszukiwań materiałów źródłowych¹⁶.

W grudniu 1960 r. na ogólnym posiedzeniu Działu Historii Techniki i Nauk Technicznych dyskutowano na temat koncepcji opracowania historii techniki polskiej oraz na temat projektu słownika biograficznego *Ludzie techniki* przygotowanego przez Państwowe Wydawnictwa Techniczne w ramach jego współpracy z Działem nad publikacjami z zakresu historii techniki¹⁷.

*

W roku sprawozdawczym ukazały się trzy numery „Kwartalnika Historii Nauki i Techniki” w języku polskim (z tego jeden podwójny) oraz jeden numer obcojęzyczny (w języku niemieckim) poświęcony stosunkom naukowym polsko-szwajcarskim.

Dwa zeszyty *Studiów i materiałów z dziejów nauki polskiej*, wydane w 1960 r. zawierają następujące prace: zeszyt 3, serii B, *Historia nauk biologicznych i medycznych: Dzieje piśmiennictwa leśnego w Polsce do roku 1939* — prof. A. Żabko-Potopowicza i *Włodzimierz Adolf Wolniewicz, pionier postępu rolniczego*

¹⁴ Por. sprawozdanie w nrze 1/1961 „Kwartalnika”.

¹⁵ Por. sprawozdania z tych posiedzeń w nrze 1/1961 i w nrze niniejszym „Kwartalnika”.

¹⁶ Por. R. Wołoszyński, *Spotkanie archiwistów z historykami techniki*, w nrze 3—4/1960 „Kwartalnika”.

¹⁷ Por. sprawozdanie z tego posiedzenia w niniejszym nrze „Kwartalnika”.

w *Wielkim Księstwie Poznańskim* — doc. A. Głowackiej; zeszyt 2, serii D, *Historia techniki i nauk technicznych: Balony polskie w XVIII wieku* — dr I. Stasiewicz i mgr B. Orłowskiego; *Legenda i prawda o pseudokopernikowskich wodociągach* — mgr B. Orłowskiego oraz *Konstrukcja i stopień korekcji starych trójsoczekowych obiektywów wiedeńskiej firmy G. S. Plössl* — mgr A. Piaskowskiego.

W serii „Monografie z dziejów nauki i techniki” wydano w roku 1960 pięć tomów: dr I. Stasiewiczówna, *Problemy nauki w czasopiśmie polskim okresu Oświecenia*; Wydawnictwo zbiorowe pod redakcją prof. H. Barycza, *Maciej z Miechowa 1453—1523, historyk, geograf, lekarz, organizator nauki*; doc. St. Sokół, *Historia medycyny gdańskiej w okresie Odrodzenia*; dr St. Grzybowski, *Teki Naruszewicza*; dr L. Hajdukiewicz, *Biblioteka Macieja z Miechowa*.

Poza powyższymi seriami wydano wspólnie z Instytutem Historii Kultury Materialnej PAN V tomu *Studiów z dziejów górnictwa i hutnictwa*.

W roku 1960 na wniosek Państwowych Wydawnictw Technicznych Dział Historii Techniki i Nauk Technicznych przystąpił do współpracy z tym wydawnictwem przy wydawaniu serii o charakterze popularnonaukowym *Z dziejów techniki*. Współpraca polega na konsultacji w zakresie projektowanych pozycji serii, ich autorów i recenzentów oraz na weryfikacji tekstów z punktu widzenia naukowego.

W roku 1960 ukazała się jedna pozycja serii (*W. Sternera Mosty warszawskie*), oddane do druku są 3 pozycje, a w przygotowaniu jest kilka dalszych.

Oprócz tego inne wydawnictwa wydały z własnej inicjatywy dwie prace przygotowane w Zakładzie. Są to: prof. E. Trepki *Historia kolorystyki* i dra L. Szyfmana *Jędrzej Sniadecki*.

*

W zakresie kontaktów zagranicznych należy przede wszystkim powiedzieć o wspólnych pracach Zakładu z akademiami nauk Związku Radzieckiego i krajów demokracji ludowej.

1. Projektuje się podjęcie wspólnych badań na temat *Kontaktów naukowych polsko-rosyjskich w okresie XVI—XIX wieku*. W związku z tym Zakład w 1960 r. przesłał Instytutowi Historii Przyrodznawstwa i Techniki AN ZSRR program prac (12 tematów), które należałoby podjąć w tym zakresie. W Zakładzie naszym kilkuarkuszkową rozprawę *Działalność pedagogiczna i naukowa biologów rosyjskich na Uniwersytecie Warszawskim w latach 1869—1905* opracowała w 1960 r. dr C. Orlikowska.

2. Umowa między Polską a Czechosłowacką Akademią Nauk przewidywała w roku 1960 wspólne badania na temat: *Technika wytopu żelaza i procesy metalurgiczne we wczesnym okresie historycznym na terenie Polski i Czechosłowacji*. Realizację tego punktu umowy omówiono wyżej w sprawozdaniu z prac Zespołu Historii Polskiej Techniki Hutniczej i Odlewniczej.

W roku 1961 będą nadal prowadzone próby technologiczne oraz wspólne badania terenowe na terytorium Czechosłowacji.

3. W roku 1960 interesująca Zakład tematyka nie figurowała w protokole umowy o współpracy naukowej PAN z Niemiecką Akademią Nauk w Berlinie. Natomiast w czerwcu tego roku Zakład zgłosił do analogicznej umowy na rok 1961 temat: *Stosunki naukowe polsko-niemieckie w okresie Oświecenia*. Program realizacji badań z powyższego zakresu został skryształizowany w czasie rozmów przeprowadzonych w maju 1960 r. przez przedstawiciela Zakładu prof. K. Opalka z prof. E. Winterem, kierownikiem Działu Historii Nauki i Stosunków Naukowych Instytutu Historii PAN. Ustalono, iż badania te obejmą następujące tematy: I. Studia Polaków na uniwersytetach niemieckich. II. Niemieccy uczeni w uczelniach polskich, Pola-

cy jako wykładowcy na uczelniach niemieckich, lektoraty polskie na uniwersytetach niemieckich. III. Rola środowiska naukowego saskiego w kontaktach z Polską w XVIII w. i na początku XIX w., IV. Stosunki uczonych niemieckich z polskimi mecenasami nauki. V. Kontakty między uczonymi polskimi i niemieckimi w XVIII w.; i na początku XIX w. ze szczególnym uwzględnieniem badań problematyki polskiej. Wyniki badań wydane zostaną drukiem w języku polskim i niemieckim, przy czym wydania podejmuje się Niemiecka Akademia Nauk.

Obok tych wspólnych badań kontakty zagraniczne Zakładu rozwijały się w drodze wyjazdów na konferencje zagraniczne, wykłady, stypendia naukowe itp.

W dniach 24—28 maja 1960 r. odbyła się w Berlinie konferencja naukowa, zorganizowana przez Dział Historii Nauki i Stosunków Naukowych Instytutu Historii Niemieckiej AN. Konferencja była poświęcona niemiecko-rosyjskim stosunkom naukowym w okresie Oświecenia, z uwzględnieniem problematyki kontaktów nauki polskiej, czeskiej i słowackiej z nauką wyżej wymienionych krajów. W konferencji tej wzięła udział delegacja polska, przy czym Zakład Historii Nauki i Techniki PAN reprezentowali prof. K. Opalek i dr R. Wołoszyński¹⁸.

W dniach 3—5 października 1960 r. odbyła się w Liblicach koło Pragi konferencja czechosłowackich historyków nauki, zorganizowana przez Komisję Historii Nauk Przyrodniczych, Lekarskich i Technicznych Czechosłowackiej AN, w której z ramienia Zakładu udział wzięli prof. A. Birkenmajer i doc. A. Teske¹⁹.

W czasie pobytu we Francji prof. B. Suchodolski wygłosił szereg wykładów poświęconych historii nauki. W całorocznym wykładzie w École Pratique des Hautes Études poruszał on m. in. zagadnienia historii nauki polskiej w okresie Oświecenia. Ponadto w kwietniu 1960 r. miał odczyt publiczny w Pałacu Odkryć (Palais de la Découverte) pt. *Warunki społeczne postępu naukowego w Polsce w wieku XVIII*. Wykład ten został następnie wydrukowany w wydawnictwach Pałacu Odkryć. W maju 1960 r. prof. Suchodolski wygłosił w Centre de Synthèse odczyt o dziejach nauki o człowieku, drukowany później w „Revue de Synthèse”.

Ze stypendiów zagranicznych w roku 1960 korzystało 3 pracowników Zakładu: doc. W. Voisé, dr A. Gella i doc. J. Michalski.

Doc. W. Voisé, stypendysta École Pratique des Hautes Études, w czasie 9-miesięcznego pobytu w r. 1959—60 we Francji, kontynuował rozpoczęte w kraju studia nad początkami nowożytnej myśli społecznej. Materiały do tych studiów zbierał w paryskiej Bibliotece Narodowej, w Bibliotece Wydziału Prawa w Sorbonie oraz — podczas kilkutygodniowego pobytu we Włoszech — w Centralnej Bibliotece Narodowej we Florencji. Ponadto uczęszczał na wykłady prof. F. Braudela i G. Gurvitcha, zapoznając się z systemem prowadzenia wykładów i konwersatoriów z historii i organizacji nauki; zgromadzony materiał z tego zakresu wykorzystuje doc. Voisé prowadząc zajęcia z historii nauki na uniwersytetach warszawskim i wrocławskim. Pobyt w Paryżu wykorzystał doc. Voisé również na zacieśnienie współpracy z Centre International de Synthèse i z Centre de Recherche d'Histoire des Sciences. W organie pierwszego („Revue de Synthèse”) opublikował 2 artykuły, w organie drugim („Archives Internationales d'Histoire des Sciences”) — jeden artykuł oraz kilka recenzji, a w „Revue d'Histoire des Sciences” — omówienie 4 roczników „Kwartalnika Historii Nauki i Techniki”.

Dr A. Gella, stypendysta UNESCO, przebywał na studiach w Stanach Zjednoczonych od listopada 1958 r. do maja 1960 r. W okresie tym 2 miesiące przebywał w Nowym Jorku, wysłuchując wykładów na uniwersytetach: Columbia University,

¹⁸ Por. sprawozdanie z konferencji w nrze 3—4/1960 „Kwartalnika”.

¹⁹ Por. sprawozdanie prof. A. Birkenmajera w niniejszym nrze „Kwartalnika”.

Brooklyn College i New York City University, miesiąc w Chicago i pozostałe półtora roku — na Uniwersytecie Kalifornijskim w Berkeley. Dr Gella nawiązał w tym czasie bardzo liczne kontakty z uczonymi amerykańskimi, dzięki którym mógł zebrać obszerny materiał do większej pracy z zakresu socjologii wiedzy na temat zależności istniejących pomiędzy upowszechnionymi w społeczeństwie postawami a metodami i charakterem nauk społecznych.

Doc. J. Michalski, stypendysta austriackiego Ministerstwa Oświaty, przebywał w grudniu 1960 r. w Wiedniu. Pobyt poświęcił na studia w archiwach wiedeńskich oraz w Bibliotece Narodowej, związane z prowadzonymi w Polsce badaniami.

W ramach współpracy z Międzynarodową Unią Historii i Filozofii Nauki Zakład opracował kilkadziesiąt kart inwentaryzacyjnych polskich eksponatów do Międzynarodowego Inwentarza Zabytkowych Przyrządów Naukowych. Na zebraniu powołanej przez Unię Komisji dla Spraw Światowego Inwentarza, które odbyło się w maju 1960 r. w Paryżu i w którym wzięli udział z ramienia Zakładu prof. B. Suchodolski i dr T. Przypkowski, praca ta została nader pozytywnie oceniona, co znalazło swój wyraz m. in. w zaproszeniach dr Przypkowskiego do Anglii, Czechosłowacji i NRD celem podzielenia się doświadczeniami z organizacji i metod prac stosowanych na tym polu w Polsce.

Z okazji 500-lecia uniwersytetu w Bazylei Zakład — jak już wspomniano — wydał numer specjalny „Kwartalnika Historii Nauki i Techniki” w języku niemieckim, poświęcony historii stosunków naukowych polsko-szwajcarskich.

Wymiana wydawnictw Zakładu obejmuje obecnie 120 placówek naukowych i osób indywidualnych z 27 krajów. W ramach wymiany prac i recenzji ukazały się w „Kwartalniku” artykuły kolegów rosyjskich: T. W. Łobanowej: *Wynalazca polski Jan Woźniakowski* oraz I. L. Znaczk-Jaworskiego: *Z historii odkrycia sztucznego cementu hydraulicznego*. Artykuły i recenzje z prac polskich drukowane są w „Archives Internationales d'Histoire des Sciences”, „Revue de Synthèse” i w „Revue d'Histoire des Sciences”. Nawiązano też kontakty z nowym amerykańskim kwartalnikiem „Technology and Culture” oraz z wydawnictwami Ukraińskiej Akademii Nauk.

Zofia Skubała